

สมเด็จพระยาตำราจนาภาพ
กับสุวรรณภูมิศึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับสุวรรณภูมิศึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง^{*}

เรื่องราวของดินแดนที่มีนามว่า “สุวรรณภูมิ” อยู่ในความสนใจของนักวิชาการทั้งชาวต่างชาติและชาวไทยมาช้านาน หนึ่งในนั้นคือ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์เป็นผู้มีบทบาทต่อ “สุวรรณภูมิศึกษา” ของนักวิชาการไทยอย่างแท้จริง พระวินิจฉัยหลายประการยังคงได้รับการอ้างอิงถึงตราบจนกระทั่งปัจจุบัน

เป็นที่ทราบกันดีว่าดินแดนสุวรรณภูมิหรือแผ่นดินทองปรากฏนามอยู่ในหลักฐานลายลักษณ์อักษรต่าง ๆ มาเนิ่นนานนับพันปี บ้างเขียนขึ้นในประเทศอินเดีย ศรีลังกา จีน เปอร์เซีย และชาติตะวันตก แต่ละชาติเรียกชื่อดินแดนแห่งนี้แตกต่างกันออกไป แต่ล้วนมีความหมายเช่นเดียวกันว่าเป็น “ดินแดนทอง”

นักวิชาการที่ค้นคว้าเรื่องราวของสุวรรณภูมิต่างเชื่อว่าบ้านเมืองแห่งนี้คงมีศูนย์กลางอยู่ที่ใดที่หนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บางท่านเชื่อว่าอยู่ในดินแดนประเทศพม่า โดยมีเมืองสะเทิมเป็นศูนย์กลางสำคัญ ทว่านักวิชาการชาวไทยหลายท่านเห็นว่าศูนย์กลางน่าจะอยู่ในพื้นที่ภาคกลางของไทยมากกว่า คงไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่าคุณคิดนี้มีรากฐานจากพระวินิจฉัยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระวินิจฉัยของพระองค์ทรงเน้นให้เห็นว่าสุวรรณภูมิเป็นสถานที่ที่พระสมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชมาเผยแผ่พุทธศาสนา ทำให้สุวรรณภูมิในฐานะ

^{*} ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดังกล่าวฉายแสงชัดตราบจนปัจจุบัน

สุวรรณภูมิศึกษาของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ทั้งในฐานะที่มีภาคกลางเป็นศูนย์กลาง และเป็นสถานที่ตั้งมั่นพุทธศาสนา จะเป็นประเด็นหลักที่จะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

๑. สุวรรณภูมิศึกษาของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ กับความสำคัญของเมืองนครปฐมและเมืองอู่ทอง

ความคิดเรื่องสุวรรณภูมิมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาคกลางของไทยเกิดขึ้นจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลักฐานที่เก่าที่สุดเท่าที่ทราบในขณะนี้ย้อนกลับไปได้ถึง พ.ศ. ๒๓๘๗ คือพระสมณศาสน์ที่ส่งไปยังศรีลังกา พระองค์พระราชนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่ยังทรงผนวชอยู่ มีข้อความหนึ่งกล่าวถึงสุวรรณภูมิที่ชวนให้เข้าใจว่าหมายถึงดินแดนประเทศไทยว่า

“...ครั้นเมื่อพระราชธานีได้ประดิษฐานอยู่ในสยามรัฐ อันบังเกิดเป็นที่ตั้งแห่งประวัติของอุดมรัตน์คือพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทั้งได้เป็นพระนิवासถานอันประเสริฐที่ประทับเนื่องนิത്യแห่งสมเด็จพระเจ้ามหาราชาธิราช บรมธรรมิก ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินยิ่งใหญ่อันประเสริฐของรัฐทั้งหลาย คือแคว้นสุวรรณภูมิตั้งแต่แคว้นลาวทั้งสิ้นมา...”^๑

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. สมณศาสน์ พระเถระธรรมยุติก มีไปยังลังกาทวีป. (พระนคร : บำรุงกิจนุกุลกิจ, ๒๔๖๘.), หน้า ๒๐.

เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติพระบรมราชวินิจฉัยเกี่ยวกับสุวรรณภูมิว่ามีศูนย์กลางอยู่ในดินแดนไทยก็มีมากขึ้น ขอบเขตการศึกษา ค้นคว้าของพระองค์มุ่งเน้นในเรื่องการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชไปสู่บ้านเมืองอื่น ๆ พระองค์มีพระบรมราชวินิจฉัยว่าพระปฐมเจดีย์เป็นสถูปที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๘ ตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานยังดินแดนต่าง ๆ^๒ นอกจากนี้พระองค์ทรงกล่าวถึงจารึกคาถาเย ธมฺมา ที่พบจากบริเวณพระปฐมเจดีย์ว่าเก่าแก่จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชด้วย^๓

พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ชี้ให้เห็นถึงความเก่าแก่ของนครปฐมและพระปฐมเจดีย์ จะเป็นฐานสำคัญต่อพระวินิจฉัยเรื่องสุวรรณภูมิของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อมราชานุภาพ มีการขยายความและเสนอข้อคิดเห็นใหม่ ๆ ตามหลักฐานที่ค้นพบภายหลังที่น่าสนใจคือการเชื่อมโยงนครปฐมหรือเมืองโบราณอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน อาทิ เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เข้ากับสุวรรณภูมิอย่างชัดเจน

พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องการเผยแผ่พุทธศาสนาสู่ดินแดนไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นพื้นฐานสำคัญต่อพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อมราชานุภาพ พบได้ในพระนิพนธ์หลายเรื่อง อาทิ “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ซึ่งพระองค์นิพนธ์ขึ้นเป็นส่วนนำของพระราช-

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **เรื่องพระปฐมเจดีย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, ๒๕๑๑), หน้า ๔.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ศิลาจารึกที่ศาลเจ้า พระปฐมเจดีย์” ใน **ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ ๒** (พระนคร : โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๒), หน้า ๖-๘.

พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ พระองค์กล่าวถึงโบราณวัตถุสถานในพุทธศาสนาที่พบมากทางพื้นที่ด้านตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ว่าเป็นของเก่าแก่ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช^๔

พระนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสุวรรณภูมิของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มักเน้นในประเด็นพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้สังคายนาพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ และพระโมคคัลลีสบุตรส่งพระโสณเถระและพระอุตตรเถระมาเผยแผ่พุทธศาสนายังสุวรรณภูมิ ทว่านอกเหนือไปจากการอ้างอิงคัมภีร์พุทธศาสนาแล้ว พระองค์ยังทรงอ้างอิงผลงานวิชาการที่ทำโดยนักวิชาการต่างประเทศ เช่น Rysh Davids

ข้อวินิจฉัยของ Rysh Davids ระบุว่าสุวรรณภูมิน่าจะได้แก่พื้นที่ประเทศพม่าตั้งแต่ย่างกุ้งจนถึงสิงคโปร์ในคาบสมุทรมลายู^๕ ความคิดนี้ส่งผลต่อพระวินิจฉัยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จาก “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ซึ่งเป็นส่วนนำของพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระองค์ทรงอ้างถึงที่ตั้งของสถานที่ที่สมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชเดินทางไปเผยแผ่พุทธศาสนาไว้ตามความเห็นของ Rysh Davids โดยในส่วนของสุวรรณภูมิพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระองค์ทรงอ้างถึงที่ตั้งของ

^๔ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ใน **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕), หน้า ๓๒-๔๒.

^๕ T. W. Rhys Davids, **Buddhism: Being a Sketch of The Life and Teachings of Guatama, The Buddha** (Delhi : Indological Book House, 1973), p. 227.

สถานที่ที่สมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชเดินทางไปเผยแผ่พุทธศาสนาไว้ตามความเห็นของ Rysh Davids โดยในส่วนของสุวรรณภูมิ พระองค์ระบุไว้ว่าได้แก่เมืองมอญและแหลมมลายู^๖ พระองค์ประทานความเห็นต่อไปว่า สุวรรณภูมิอาจเป็นชื่อเรียกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดก็ได้ ความว่า

“...ความจริงจะเป็นดังอธิบาย ของอาจารย์ริช เดวิดส์ คำที่เรียกว่าสุวรรณภูมิประเทศจะหมายความว่าประเทศทางนี้ ตั้งแต่ประเทศรามัญลงมาจนถึงประเทศสยามข้างฝ่ายตะวันตก หรือบางที่จะตลอดออกไปจนถึงเมืองญวนทุกวันนี้ ในครั้งนั้นจะรวมเรียกกันว่า สุวรรณภูมิประเทศทั้งสิ้น...”^๗

ทว่าขณะเดียวกันพระองค์ทรงขยายความถึงหลักฐานในภาคกลางของดินแดนไทยว่าชัดเจนกว่าดินแดนมอญ หนึ่งในหลักฐานที่ทรงนำมาใช้คือการอ้างอิงถึงชื่อของเมืองโบราณอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงเมืองโบราณอุ้มทองเข้ากับสุวรรณภูมิ ความว่า

“...เมืองโบราณชื่อว่าสุวรรณภูมิ คือเมืองอุ้มทองของเรามี แม้จะว่าด้วยเรื่องทองที่เป็นเหตุให้เรียกว่า ประเทศสุวรรณภูมิ ในเมืองมอญไม่มีบ่อทอง

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^๗ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (พรหมเมธี) วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร, “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕), หน้า ๔๐.

“...มาในเมืองเรา ก็เป็นพยานอยู่...”^๘

พระนิพนธ์เรื่องอื่นๆ ของพระองค์ย้ำให้เห็นความสำคัญของเมืองโบราณคู่มืออยู่หลายครั้งหลายหน โดยเฉพาะความเป็นเมืองเก่าแก่เทียบได้กับเมืองนครปฐมโบราณ ซึ่งเก่าแก่แต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเผยแผ่พุทธศาสนาเข้ามา และทรงย้ำว่าชื่อเมืองคู่มือก็คือคำเดียวกันกับสุวรรณภูมินั่นเอง

พระวินิจฉัยถึงอายุสมัยของเมืองคู่มืออย่างดังความที่คัดมา ดังนี้

“...ตรวจดูภูมิสถานเห็นเป็นเมืองใหญ่ มีกำแพงเมือง ๒ ชั้น และมีสระใหญ่ๆ ขุดไว้หลายสระคล้ายกับเมืองสุโขทัยเก่า ข้างในเมืองมีโคกอิฐซึ่งพึงเห็นได้ว่าเป็นวัดวาของเก่าแก่มากมายหลายแห่ง พระเจดีย์ที่ยังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง ได้ตรวจค้นดูของเก่าที่จะเป็นพยานอายุของเมืองนี้ ได้พระพุทธรูปที่เป็นฝีมือเดียวกับพระทางพระปฐมเจดีย์มีอยู่บ้าง และได้สืบถามตามชาวบ้าน ถึงสิ่งของโบราณที่ขุดได้ในเมืองนี้ ก็ได้เงินเหรียญตราสังข์อย่างเดียวกับที่ขุดได้ที่พระประโทน จึงสันนิษฐานว่า เมืองนี้จะเป็นเมืองสมัยเดียวกับเมืองโบราณที่พระปฐมเจดีย์...”^๙

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^๙ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “เรื่องเมืองคู่มือ จากรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุวรรณบุรี” ใน *โบราณวิทยาเรื่องเมืองคู่มือ* (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๙), หน้า ๒๘.

ส่วนการย้ายชื่อเมืองอุทุมพรว่าสัมพันธ์กับสุวรรณภูมิ มีว่า

“...ในหนังสือโบราณเช่นหนังสือจารึกหลักศิลา
ที่เมืองสุโขทัยเป็นต้น เมื่อกล่าวถึงเมืองสุพรรณ ย่อม
เรียกว่าเมืองสุวรรณภูมิ หาได้เรียกว่าเมืองสุพรรณบุรี
ไม่ คำว่า อุทุมพร ย่อมแปลได้เป็น ๒ นัย แปลว่าเปลก็ได้
หรือจะแปลว่าเป็นทิมที่เกิด ดังเช่นคำที่ใช้พูดกันอยู่ว่า
อุทุมพรข้าว เช่นนี้ก็แปลได้ เพราะเหตุนี้คำสุวรรณภูมิ
ถ้าจะแปลว่าอุทุมพรจะใช้ได้หรือไม่ ถ้าใช้ได้ เมืองโบราณ
นี้ชื่อเดิมที่เรียกภาษาไทยคงเรียกว่าเมืองอุทุมพร เมื่อไป
เรียกในภาษาบาลีจึงใช้ว่าสุวรรณภูมิ...”^{๑๐}

และ

“...เหตุใดในจารึกของพ่อขุนรามคำแหงจึง
เรียกชื่อ เมืองท้าวอุทุมพรว่า เมืองสุพรรณภูมิ ก็ศัพท์ ๒
ศัพท์นั้นเป็นภาษามคธ คำว่า สุพรรณ แปลว่า ทองคำ
และคำ ภูมิ แปลว่า แผ่นดิน รวมกันหมายความว่า
แผ่นดินอันมีทองคำมาก ถ้าใช้เป็นชื่อเมืองก็ตรงกับ
ว่าเป็นเมืองอันมีทองคำ พอนึกขึ้นเท่านั้น ก็คิดเห็น
ทันทีว่า สุพรรณภูมิ นั้นตรงกับชื่อ อุทุมพร ในภาษา
ไทยนั่นเอง...”^{๑๑}

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

สำหรับพระวินิจฉัยเรื่องเมืองนครปฐมโบราณกับการเป็นศูนย์กลางของสุวรรณภูมินั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้รับพระดำรินี้มาจากพระบรมราชวินิจฉัยเรื่องพระปฐมเจดีย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พระองค์ก็ทรงอธิบายขยายความเพิ่มเติมไปอีก ดังความว่า

“...ความจริงมีอยู่อย่าง ๑ ซึ่งผู้ศึกษาโบราณคดีในประเทศอื่นยังไม่ทราบ คือว่าในสยามประเทศทางตะวันตก มีเมืองโบราณอยู่เมือง ๑ มีรอยพระสถูปเจดีย์วิหารมากมายบรรดาเมืองทางสุวรรณภูมิประเทศนี้ ทั้งเมืองพม่ารามัญจนตลอดแหลมมลายู ไม่มีเมืองไหนใหญ่โตเท่าแก่กว่าเมืองที่ว่านี้... ทุกวันนี้เรียกชื่อว่าเมืองนครปฐม...”^{๑๒}

พระองค์มีพระวินิจฉัยต่อไปว่า เมืองนครปฐมเป็นสถานที่รับพุทธศาสนามาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช เพราะมีหลักฐานต่าง ๆ ปรากฏอยู่ชัด ประการแรกคือรูปทรงของพระปฐมเจดีย์องค์เดิมเป็นไปอย่างสถูปสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประการที่สองคือได้พบธรรมจักรศิลาจำนวนมาก ซึ่งเป็นปูชนียวัตถุแทนองค์พระพุทธรูป สอดคล้องกับการค้นคว้าเรื่องโบราณคดีของอินเดียว่าครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป แต่ใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ แทน^{๑๓}

^{๑๒} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานหนังสือพระราชนิพนธ์พงศาวดาร” ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕), หน้า ๔๐-๔๑.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

พระดำริข้างต้นปรากฏอยู่ในพระนิพนธ์เรื่องอื่นๆ อีก อาทิ “ตำนานพุทธเจดีย์สยาม” พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ พระองค์ทรงทำเชิงอรรถอธิบายว่า

“...ที่เรียกสุวรรณภูมินี้ พวกพม่ามอญอ้างเอาว่าเมืองสะเทิม อันเป็นเมืองมอญข้างฝ่ายใต้ แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีสิ่งสำคัญอันใดสมกับคำอ้าง ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าอ้างเอาเมืองที่พระปฐมเจดีย์ยิ่งกว่า เพราะมีโบราณวัตถุเช่นศิลาธรรมจักรเป็นต้น ทนชั้นสมัยพระเจ้าอโศก และมีชื่อเมืองสุวรรณภูมิเป็นสำคัญ...”^{๑๔}

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรราชานุภาพ ทำให้นครปฐมและอุททองกลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิ ได้รับการอ้างอิงและอธิบายขยายความต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยบางครั้งรายละเอียดที่ขยายออกไปจะผันแปรไปตามหลักฐานที่ค้นพบใหม่

^{๑๔} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์สยาม (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙), หน้า ๒๙.

๒. นครปฐมและอุทอองกับสุวรรณภูมิศึกษาของนักวิชาการรุ่นหลัง

การศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิของนักวิชาการไทยรุ่นหลังมักอ้างอิงถึงความสำคัญของเมืองนครปฐมและอุทออง ซึ่งปฏิเสธไม่ได้เลยว่าสิ่งนี้คือการต่อยอดพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

ตัวอย่างงานสุวรรณภูมิศึกษาที่อ้างอิงนครปฐมและอุทออง เช่น เรื่อง “โบราณวัตถุอันเป็นหลักฐานของสมัยทวารวดีและสุวรรณภูมิประเทศ” ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ กล่าวถึงเมืองนครปฐมโดยใช้ฐานจากพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารีอย่างเห็นได้ชัด ความว่า

“...จังหวัดนครปฐมเป็นเมืองที่เก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งของประเทศไทย มีของโบราณทำตามคติครั้งพระเจ้าอโศกอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น สถูปธรรมจักร รอยพระพุทธรบาท และพระแท่น... โบราณสถานคือสถูปโอคว่ำที่เราเห็นได้ในเวลานี้ ก็มีอยู่ถึง ๕ องค์ด้วยกัน... ทำตามแบบอย่างสถูปโอคว่ำครั้งสมัยพระเจ้าอโศก...”^๕

เรื่อง “แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ” ของ เสถียรโกเศศ เขียนถึงเมืองอุทอองโดยเพิ่มเติมหลักฐานทางโบราณคดีเข้าไปว่า

“...ประชาชนอุทออง แม้การหาเลี้ยงชีพส่วนใหญ่จะเป็นไปในทางกสิกรรมก็ดี แต่ชาวเมืองจะมี

^๕ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, “โบราณวัตถุอันเป็นหลักฐานของสมัยทวารวดีและสุวรรณภูมิประเทศ” ศิลปากร ปีที่ ๗, ฉบับที่ ๕ (มกราคม ๒๕๐๗), หน้า ๔๔-๔๕.

ฝีมือในการช่างโลหะอยู่ด้วย เพราะได้พบก้อนตะกั่ว ทองเหลือง และโลหะอย่างอื่น อยู่บริเวณที่เป็นกะบานบ้านหรือโรงงาน ลางที่ก้อนโลหะเหล่านี้จะเป็นของโรงงานช่างหล่อก็ได้ เพราะยังพบเบ้าดินเผาขนาดเล็กของช่างทอง ทั้งอยู่เกลื่อนกลาดปะปนกับกระดูกคน... ได้พบเศษทองคำสองสามชิ้นเท่านั้น มาได้ความในเวลาต่อมาไม่ช้า ว่าเมื่อฝนตกใหญ่ชะล้างดิน ชาวบ้านพากันมาหา ได้เศษทองและแหวนอยู่บ่อยๆ ที่เรียกว่าเมืองอุทองช่างเหมาะจริง ๆ นับว่าเป็นสุวรรณภูมิโดยแท้...”^{๑๖}

เรื่อง “สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน” ของ มานิต วัลลิโกดม นอกจากจะเขียนถึงเมืองอุทองและนครปฐมโดยใช้พระวินิจฉัยของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพแล้ว ยังเพิ่มเติมข้อมูลจากเอกสารตะวันตกและหลักฐานทางโบราณคดีใหม่ ๆ เข้าไปด้วย ความว่า

“...จดหมายเหตุปโตเลมีระบุว่าใครเสเคอร์ โสเนโสส หรือเกาะทองติดต่อกับแผ่นดินใหญ่ชื่อใครเส... พื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยอันเรียกที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นที่ตั้งของเมืองร้างอำเภอกุทองกับเมืองละโว้ ซึ่งมีอายุทันกับจดหมายเหตุกรีก...สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ เป็น

^{๑๖} พระยาอนุমানราชธน (เสถียรโกเศศ), แหลมอินโดจีนในสมัยโบราณ (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๖), หน้า ๓๐๐.

บุคคลแรกที่ทรงมีพระมติว่าแคว้นแคว้นสุวรรณภูมิอยู่ใน
ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และมีนครปฐมเป็นเมืองสำคัญ
ทางศาสนา ต่อมาขุนศรีวิวัฒนอาณาทร (เนติบัณฑิต)
อุทิศคำค้นคว้าจดหมายเหตุกรีก โรมัน อินเดีย แลจีน
เขียนเรื่องเมืองทองหรือสุวรรณภูมิ สนับสนุนพระมติ
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์... เมือง
นครชัยศรีโบราณสร้างเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ.๑๑๓๓
ซึ่งอายุตกต้องตรงกับอายุศิลปะทวารวดี... อายุเมือง
และโบราณวัตถุสถานอ่อนกว่าเมืองร้างอำเภอกู่ทอง
กับเมืองละโว้ไม่น้อยกว่า ๔๐๐-๕๐๐ ปี... ”^{๑๗}

และ

“...ในบ้านเมืองของเรามีแคว้นสุวรรณภูมิจริง
และมีเมืองสุวรรณภูมิมหานครเป็นราชธานี คือตาม
อายุของเมืองละโว้กับเมืองร้างอำเภอกู่ทอง ตั้งข้อ
สังเกตจากโบราณวัตถุรุ่นพุทธศตวรรษที่ ๖-๗ เมือง
หนึ่งเมืองใดควรเป็นราชธานีของแคว้นสุวรรณภูมิ...
เมืองร้างอำเภอกู่ทองเรียกขานตามพื้นบ้านว่า เมือง
กู่ทอง เมืองท้าวกู่ทอง โดยนัยของความหมายตรงกับชื่อของสุวรรณภูมิมหานครนั้นเป็นแน่แท้... ใน
พิพิธภัณฑ์ที่บ้าน พล.อ.ท. มนตรี หาญวิชัย จังหวัด

^{๑๗} มานิต วัลลิโกดม, สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน (กรุงเทพฯ : การเวก, ๒๕๒๑), หน้า ๕๒-๕๕.

นครปฐม มีบ้าน พล.อ.ท. มนตรี หาญวิชัย จังหวัด
 นครปฐม มีงานประเพณีปดิดินเผาขนาดปากกว้างราว
 ๕-๖ ซม. ใบหนึ่ง ชูดพบที่เมืองสุวรรณภูมิมหานคร
 อำเภอกู่ทอง ที่กั้นมีจารึกอักษรอินเดีย ๑ บรรทัด จะ
 มีเนื้อความประการใดไม่ทราบ... ข้าพเจ้าสังเกตเห็น
 ตัว “ม” มีลักษณะฐานค่อนข้างจะกลมคล้ายอักษรรุ่น
 พระเจ้าอโศก งานประเพณีนี้อาจเป็นประโยชน์หลัก
 ฐานอีกชิ้นหนึ่งที่ยืนยันอายุของเมืองนี้...”^{๑๘}

งานวิชาการของ ศรีศักร วัลลิโภดม ได้เพิ่มเติมหลักฐานทาง
 โบราณคดีใหม่ๆ ทำให้เห็นภาพความเคลื่อนไหวของพื้นที่แถบลุ่มน้ำท่า
 จีน-แม่กลอง จนได้ข้อสรุปว่าเป็นพื้นที่สำคัญมาแต่ครั้งก่อนประวัติศาสตร์
 ตอนปลายหรือถึงก่อนประวัติศาสตร์ โดยเมืองที่สำคัญในพื้นที่นี้คือเมือง
 กู่ทอง แต่ฐานความคิดที่มาจากพระวินิจฉัยของสมเด็จพระยา
 ดำรงราชานุภาพก็ยังปรากฏให้เห็นได้ เช่น

“...สุวรรณภูมิที่พระโสณะและพระอูตระมา
 สอนพุทธศาสนานั้น น่าจะอยู่ในเขตบริเวณลุ่มน้ำท่า
 จีน-แม่กลอง ที่ต่อมามีเมืองกู่ทองเป็นเมืองท่าที่เป็น
 ศูนย์กลางในสมัยพูนั่นนั่นเอง และจากกู่ทองก็แลเห็น
 การสืบเนื่องของเมืองสำคัญทางพุทธศาสนา อันได้แก่
 เมืองนครปฐมโบราณ หรือเมืองนครชัยศรี...”^{๑๙}

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๕๙.

^{๑๙} ศรีศักร วัลลิโภดม, “สุวรรณภูมิ ตอนตาเพชร-กู่ทอง และชิน อยู่ดี” ใน *สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน
 ที่แผ่นดินสยาม* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการศึกษาเรื่องราวของสุวรรณภูมิต้องอ้างอิงถึงเมืองอู่ทองและเมืองนครปฐมอยู่เสมอ และเนื้อหาที่มักอ้างอิงถึงล้วนมีพื้นฐานมาจากพระวินิจฉัยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

๓. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับสุวรรณภูมิ ในฐานะที่ตั้งมั่นพุทธศาสนาครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช

หากกล่าวถึงภาพพจน์ของดินแดนสุวรรณภูมิที่ประจักษ์ชัดในผลงานของวิชาการปัจจุบัน จะเห็นภาพพจน์ของสุวรรณภูมิใน ๒ มิติหลัก ประการแรก คือ มิติด้านการเป็นเมืองท่าค้าขายกับดินแดนโพ้นทะเล ประการที่สอง คือ เป็นดินแดนที่พุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่นตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช มิติทั้งสองได้รับการกล่าวถึงควบคู่กันไป

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาพระดำริของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ จะเห็นได้ว่าเรื่องราวของสุวรรณภูมิได้รับการเน้นย้ำเฉพาะประเด็นการเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่น พระนิพนธ์เช่นนี้พบได้บ่อยครั้ง อาทิ หนังสือ “เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” พระองค์เน้นย้ำเรื่องสุวรรณภูมิเป็นสถานที่ที่พระโสณะและพระอุตตระซึ่งเป็นพระสมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชเดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนา โดยกำหนดขอบเขตสุวรรณภูมิว่าอยู่ใน “ลุ่มน้ำสยามประเทศ”^{๒๐}

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระดำริถึงการส่งสมณทูตมายังสุวรรณภูมิมากถึง ๒ รูป ในขณะที่สมณทูตที่ไปยังสถานที่อื่น ๆ

^{๒๐} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๔๒.

มีเพียงรูปเดียว ว่าเป็นเพราะสุวรรณภูมิเป็นพื้นที่ที่กว้างขวาง ดังตัวอย่าง
 ลายพระหัตถ์ซึ่งประธานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลง
 วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๙ รวบรวมไว้ในสาส์นสมเด็จพระทรงอธิบาย
 ว่าเหตุที่ส่งทั้งพระโสมพะมิตรและพระอัครมเหสียังสุวรรณภูมิอาจหมายความว่า
 ส่งพระสงฆ์มา ๒ คณะเพื่อแยกกันอุปสมบทผู้คนในที่ห่างไกลกัน ^{๒๑}

ต่อมาในลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ สมเด็จพระ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถวายสำเนาพระวินิจฉัยเรื่องพระเชตุพนแด่
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เนื้อหาส่วนหนึ่งอ้างอิงถึง
 สุวรรณภูมิด้วย พระองค์ทรงขยายความถึงเหตุผลที่ส่งพระสมณทูตพร้อม
 กันถึง ๒ รูปมายังสุวรรณภูมิว่าเป็นเพราะสุวรรณภูมิครอบคลุมพื้นที่
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนี้

“...ในหนังสือมหาวงศ์เรียกว่าประเทศ
 สุวรรณภูมินั้น พวกมอญอ้างว่าเมืองสะเทิมในรามัญ
 ประเทศ แต่พวกนักปราชญ์โบราณคดีตีความว่าประเทศ
 อินโดจีน (คือแผ่นดินที่ต่อกับอินเดียไปจนต่อแดน
 จีน) ทั้งหมด ไม่เฉพาะแต่เมืองมอญ ข้อนี้มีเค้าเงื่อน
 อย่างหนึ่งซึ่งดูเหมือนจะมีใครมีใครได้สังเกต คือพระ
 มหาเถรที่เป็นสังฆนายกไปประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนา
 ที่แห่งอื่นไปแต่แห่งละองค์เดียวเท่านั้น แต่ประเทศสุวรรณ-
 ภูมิจึงไป ๒ องค์ด้วยกัน ข้อนี้สันนิษฐานน่าจะเป็นพระสงฆ์

^{๒๑} สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๘** (กรุงเทพฯ : ศรุตสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๘๘.

๒ คณะ พระโศภนเป็นนายก คณะ ๑ พระอุตรเป็นนายก
คณะ ๑ มาประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ ที่ ๒ แห่งห่าง
ไกลกันในสุวรรณภูมิประเทศ ถ้าพิจารณาประกอบกับ
โบราณวัตถุที่ยังปรากฏอยู่ น่าลงความเห็นเป็นยุติว่าที่ ๒
แห่งนั้น คือประเทศรามัญแห่ง ๑ กับประเทศทวารวดี (ที่
นครปฐม) แห่ง ๑ ทั้ง ๒ แห่งนี้ได้รับพระพุทธศาสนา
ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช...”^{๒๒}

แม้ว่าประเด็นเกี่ยวกับสุวรรณภูมิที่พระองค์ทรงสนพระทัยเป็นเรื่อง
ของการเป็นสถานที่ที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช
แต่การวิเคราะห์ข้อมูลของพระองค์มิได้จำกัดแต่เฉพาะแต่คัมภีร์ในพุทธ
ศาสนาเท่านั้น ทว่ายังใช้การค้นคว้าของนักวิชาการต่างชาติ วิพากษ์วิจารณ์
หลักฐานและเปรียบเทียบหลักฐานชนิดต่าง ๆ ที่สำคัญประการหนึ่งคือ
การเปรียบเทียบข้อความในคัมภีร์พุทธศาสนาเข้ากับจารึกของพระเจ้าอโศก
มหาราช แล้วทรงเห็นว่ามีความแตกต่างกัน แต่ความต่างนั้นจะมองว่าเป็น
เรื่องที่เกี่ยวข้องกันก็ได้ ดังความว่า

“...แม้เรื่องที่ยังปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้า
อโศกกับเรื่องที่ยกไว้ในหนังสือมหาวงศ์พงศาวดาร
ลังกาต่างกันอยู่บ้าง แต่วิเคราะห์เนื้อเรื่องถ้าเรียง
เป็นลำดับกันก็เข้ากันได้ คือ ในชั้นแรกพระเจ้าอโศก
ทรงตั้งกระทรวงธรรมการให้มีขึ้น ในรัฐบาลเป็นเจ้า

^{๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระญาณสังวร กรมพระยาอดิเรกธรรมวิภาวดี, **ศาสน์สมเด็จพระเจ้าอโศก** เล่ม ๑๔, กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๐๕, หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

หน้าที่จัดการสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติตามพระธรรมในพระพุทธศาสนา และโปรดให้จาริกพระราชาเวทแสดงพระธรรมจำหลักศิลาประดิษฐานไว้ตามบ้านเมืองต่างๆ ในพระราชอาณาเขตเป็นอันมาก แห่งใดมีจำนวนคนเลื่อมใสพระพุทธศาสนามาก ก็ทรงอาราธนาพระโมคคัลลิตระติสสะเถระ ให้เลือกสรรพระเถระซึ่งรอบรู้พระธรรมวินัยเป็นสังฆนายกพาคณะสงฆ์ไปยังที่แห่งนั้น เพื่อให้บรรพชาอุปสมบทแก่พวกชาวเมือง ในหนังสือมหาวงศ์ระบุนามพระมหาเถระที่เป็นนายกไปครั้งนั้น ๑๐ องค์... แต่ในจาริกของพระเจ้าอโศกหากกล่าวถึงเรื่องส่งคณะสมณสงฆ์ไปยังที่ต่างๆ ไม่... ในจาริกของพระเจ้าอโศกออกนามแต่ประเทศต่างๆ ที่แต่งทูตไปทางฝ่ายตะวันตกจนถึงยุโรป หากออกนามประเทศใดทางตะวันออกไม่ แต่ในหนังสือมหาวงศ์มีนามพระมหาเถระที่เป็นสังฆนายกไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศทางตะวันออก...”^{๒๓}

และ

“...ความในศิลาจารึกกับหนังสือมหาวงศ์ผิดกันด้วยเหตุนี้คือ... แต่งราชทูตไปยังประเทศซึ่งเป็น

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

มิตรไมตรี... ราชทูตที่ไปตามประเทศทางตะวันตกจนถึงยุโรป เห็นจะไม่ทำประโยชน์ได้ดังพระราชประสงค์เท่าใดนัก ไม่เหมือนราชทูตที่ลงมาในชมพูทวีปข้างฝ่ายใต้... ข้อความที่กล่าวถึงในหนังสือมหาวงศ์ว่า พระโสมคคสิบุตรดิศเถระแต่งพระเถระไปยังนานาประเทศนั้น เห็นจะเป็นเมื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศนั้น ๆ แล้ว เพื่อจะประดิษฐานสงฆมณฑลให้มีขึ้น พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงอาราธนาพระโสมคคสิบุตรดิศเถระให้จัดคณะสงฆ์ส่งไปยังประเทศนั้น ๆ ...”^{๒๔}

ข้อมูลเปรียบเทียบความต่างระหว่างจารึกพระเจ้าอโศกมหาราชกับคัมภีร์พุทธศาสนาในเรื่องของการเผยแผ่พุทธศาสนา นักวิชาการรุ่นหลังยังนำมาอ้างอิงอยู่เสมอ

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพที่ให้ภาพว่าดินแดนไทยเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ เป็นสถานที่ที่ประดิษฐานพุทธศาสนาแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ยังคงได้รับการสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน แม้มีรายละเอียดที่แตกต่างออกไปแต่โครงหลักก็ยังคงได้กับพระวินิจฉัยดังกล่าว

อนึ่ง สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ ทรงตั้งข้อสังเกตว่าภาษาเป็นสื่อสำคัญสำหรับเผยแผ่พุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ที่

^{๒๔} สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๔๔-๔๕.

พระสมณทูตจะเผยแผ่หลักธรรมคำสอนกับชาวอินเดียที่มาตั้งถิ่นฐานก่อน ความว่า

“...ข้าพเจ้าเชื่อว่า ได้มาสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่พวกชาวอินเดียที่มีอำนาจอยู่แล้วที่เมืองนครปฐม ให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก่อน แล้วพระศาสนาจึงได้แพร่หลายไปถึงคนพื้นเมือง ข้อนี้จะลืมเสียไม่ได้ว่า การสอนศาสนาต้องพูดเข้าใจภาษาถิ่น...” ^{๒๕}

และ

“...มีความจริงอย่าง ๑ ซึ่งผู้แต่งหนังสือทางประเทศตะวันตกออกนี้ลืมเสีย หรือมิได้เอาใจใส่มาแต่ก่อน คือ เรื่องภาษาที่ต่างกัน ไม่ปรากฏในเรื่องใดว่าต้องใช้ล่ามพูดกันในระหว่างชนชาติต่างเมือง แม้จะอยู่ห่างไกลกันสักเท่าใดๆ ดูผู้แต่งหนังสือเข้าใจไปเสียว่าพูดภาษาเดียวกันหมด ยกตัวอย่างดังเรื่องพระโสณะ พระอุตร ที่มาสอนพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิประเทศ... น่าคิดเห็นว่า การที่พระโมคคัลลีบุตรติสเถระส่งคณะสงฆ์ไปครั้งนั้น เห็นจะไปให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวชมพูทวีปซึ่งไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนั้นๆ ก่อน หรือมิฉะนั้นพระสงฆ์ที่ไปจากมคธราชบุรีไปอยู่ศึกษาจน

^{๒๕} สมเด็จพระญาณสังวรวิมลญาณูปการ, “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕), หน้า ๖.

รู้ภาษาของชาวเมืองก่อน... ให้พูดกันเข้าใจได้เสียก่อน
เมื่อพูดเข้าใจภาษากันแล้วจึงจะสั่งสอนศาสนากันได้...

...แลเห็นได้ว่าเหตุใดการที่ไปสั่งสอนพระ
ศาสนาในยุโรปแลแอฟริกาจึงไม่มีใครสำเร็จ แลเหตุใดที่
ลงมาสั่งสอนทางชมพูทวีปข้างฝ่ายใต้ตลอดจนสิงห
ทวีปจึงสำเร็จได้ง่าย... ส่วนสุวรรณภูมิประเทศก็คงจะ
มีชาวชมพูทวีปมาตั้งภูมิลำเนาอยู่มากด้วยกันแล้ว จึง
ได้ส่งคณะสงฆ์ออกมาเพื่อการบรรพชาอุปสมบท หรือ
สั่งสอนพระศาสนาแก่คนจำพวกนั้นก่อน คนจำพวก
นั้นย่อมรู้ภาษาของชาวเมือง เมื่อรับพระพุทธศาสนา
เป็นศาสนาของตนแล้ว จึงได้สั่งสอนกันต่อ ๆ ไป...”^{๒๖}

ความหมายที่แฝงอยู่ในพระวินิจฉัยของ สมเด็จพระยา
บรมราชานุภาพที่คัดมาข้างต้นคือ ก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามานั้น
สุวรรณภูมิเป็นดินแดนที่มีชาวอินเดียชมพูทวีปมาตั้งถิ่นฐานบ้าน
เรือนหนาแน่น พระวินิจฉัยข้างต้นได้รับการยืนยันจากหลักฐานทาง
โบราณคดีที่พบในระยะหลัง ข้อสรุปจากนักวิชาการยุคปัจจุบันซึ่งอิง
กับหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบใหม่ช่วยสร้างภาพให้พระนิพนธ์
ของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ครบถ้วนและสมบูรณ์ขึ้น
เช่น ความเห็นของศรีศักร วัลลิโภดม เกี่ยวกับการเผยแผ่วัฒนธรรม
อินเดียในครั้งสุวรรณภูมิว่า

^{๒๖} สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ, เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป
(พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๔๕-๔๖.

“...ดินแดนเอเชียอาคเนย์ที่คนอินเดียสมัยนั้น เรียกว่าสุวรรณภูมินั้น มีพัฒนาการเป็นบ้านเป็นเมือง มีหัวหน้าและผู้ปกครองบ้านเมืองอยู่แล้ว การติดต่อกับคนอินเดียทั้งการค้าขายและด้านวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ต้องผ่านการรู้เห็นและการยินยอมของบุคคลที่มีอำนาจและเป็นหัวหน้าก่อนเสมอ... ในกรณีพระโสณะและพระอุตระที่เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมินั้น ก็คงไม่ใช่เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์เพียงกลุ่มเดียว... การรับนับถือศาสนาก็ดูเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจดุลพินิจของบุคคลที่เป็นเจ้าเมืองและผู้ปกครองด้วย...”^{๒๗}

๔. สุวรรณภูมิในฐานะที่ตั้งมั่นพุทธศาสนา ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชของนักวิชาการรุ่นหลัง

พระนิพนธ์ด้านสุวรรณภูมิศึกษาของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในฐานะที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนาแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตมาเผยแผ่พุทธศาสนา ได้รับการอ้างอิงถึงหรืออธิบายขยายความจากนักวิชาการรุ่นหลังสืบมาจนถึงปัจจุบัน

งานเขียนชิ้นแรก ๆ อาทิ “เมืองทองหรือสุวรรณภูมิ” โดย ขุนศิริวัฒนอาถมาทร เรียบเรียงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ กล่าวถึงพุทธศาสนาในภาคกลางของประเทศไทยซึ่งเป็นนิกายเถรวาทมาแต่เดิมว่า

^{๒๗} ศรีศักร วัลลิโภดม, “สุวรรณภูมิ ศูนย์กลางอยู่ลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง” ใน สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหนที่แผ่นดินสยาม (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๖.

“...พระพุทธรูปศานานิกายสาวกยานที่ชาวลุ่มน้ำเจ้าพระยานับถืออยู่นั้น ได้นับถือติดต่อดีเรื่อยมาตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชโน้นแล้ว และเพราะฉะนั้นดินแดนลุ่มน้ำสยามประเทศจึงมีเหตุผลน่าเชื่อว่าเป็นสุวรรณภูมิ การที่ชาวดินแดนนี้มุ่งมั่นรักษาพระพุทธรูปศานานิกายสาวกยานไว้ นอกจากจะเห็นความดีงามแห่งพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว อาจจะเป็นเพราะเห็นว่าตนนับถือมาจากพระเถระชาวมัธยมประเทศและพระเจ้าอโศกมหาราช...”^{๒๘}

“สุวัณณภูมิ” โดยธนิต อยุธยาธิ์ เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ กล่าวถึงพระปฐมเจดีย์ความว่า

“...เมื่อพระโสณเถระและพระอุตตรเถระกับคณะเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธรูปศานานิกายในสุวรรณภูมินี้ ก็คงจะได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุซึ่งพระเจ้าอโศกโปรดแบ่งประทานมาด้วย และถ้าจะได้มีการสร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุไว้ในครั้งกระนั้น อาจสร้างขึ้นไว้ ณ ตรงที่สร้างพระปฐมเจดีย์ก็ได้... พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็คงจะได้เข้ามาหล่ออมเกลาชโลมจิตใจของประชาชนบนแผ่นดินนี้ มาแต่รัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช...”^{๒๙}

^{๒๘} ชุนศิริวัฒน์อาณาจักร, เมืองทองหรือสุวรรณภูมิ (พระนคร : ช.ชุมนุมช่าง, ๒๕๑๔), หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

^{๒๙} ธนิต อยุธยาธิ์, สุวัณณภูมิ (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๐), หน้า ๘๑.

“สุสุวรรณภูมิ” โดย นาวาทโ ไปร่ง ชื่นใจ เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑
กล่าวถึงพระปฐมเจดีย์ว่า

“...พยานหลักฐานสำคัญในข้อที่ว่าพระพุทธศาสนามาถึงกรุงทวารวดีสุวรรณภูมิก่อนแห่งอื่น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ก็คือโบราณวัตถุ ที่เรียกว่า “พระปฐมเจดีย์” (องค์เดิมที่อยู่ข้างในองค์ปัจจุบัน) ซึ่งคงจะได้จัดสร้างขึ้นในยุคคนนั้น อันทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์) ทรงแน่วพระราชหฤทัยถึงทรงจารึกไว้ที่พระปฐมเจดีย์ว่า “เมืองนี้เป็นที่รับพระพุทธศาสนาแต่ครั้งพระเจ้าอโศก...”^{๓๐}

นอกจากนี้ พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เกี่ยวกับภาษาที่ใช้เทศนาสั่งสอนธรรม หรือการสั่งสอนธรรมที่ต้องเผยแพร่ยังชาวอินเดียที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนตามที่ได้คัดมา ยังคงได้รับการอ้างอิงถึง อาทิ “โบราณวัตถุอันเป็นหลักฐานของสมัยทวารวดีและสุวรรณภูมิประเทศ” ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ และ “สุสุวรรณภูมิ” โดย นาวาทโ ไปร่ง ชื่นใจ ดังข้อความที่คัดมานี้

“...พระสูตรที่พระโสณหรือพระอุตตรแสดงนั้น
ชื่อว่า พรหมชาลสูตร พรหมชาลสูตรนี้ย่อว่าแต่แขก

³⁰ นาวาทโ ไปร่ง ชื่นใจ, **สุสุวรรณภูมิ** (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, ๒๕๑๑), หน้า ๑๕๖.

เทศน์ให้คนไทยฟังเลย ถึงแม้พระไทยเทศน์และคนไทยเป็นผู้ฟัง ก็ยากที่จะเข้าใจ แต่ผู้ที่ฟังเทศน์ของพระโสดน หรือพระอุตตร เข้าใจถึงเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นผู้ฟังจะต้องเป็นชาวอินเดียด้วยกัน หรือไม่ก็เป็นชาวพื้นเมืองที่ได้รับวัฒนธรรมจากอินเดีย เฉพาะอย่างยิ่งทางภาษาเป็นอย่างดี จึงจะฟังเทศน์เข้าใจ...”^{๓๐}

และ

“...ความจริงน่าจะเป็นอย่างที่ได้คิดไว้ในกรมบรมครูทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีทรงสันนิษฐานไว้ เพราะภาษาเป็นสื่อสำคัญสำหรับทำความเข้าใจระหว่างคนพวกเดียวกัน และคนต่างถิ่นต่างประเทศ ถ้าไม่รู้ภาษาหรือเข้าใจภาษากันไม่ได้ก็ทำความเข้าใจระหว่างกันไม่ได้... ถ้าพระเถระทั้งสองสอนธรรมด้วยภาษามคธ ผู้ที่ฟังรู้เรื่องและเข้าใจเรื่องก็คงจะเป็นชาวชมพูทวีปที่มาอยู่สุวรรณภูมิ หรือชาวสุวรรณภูมิที่เรียนรู้ภาษามคธจากชาวชมพูทวีปอยู่ก่อนแล้ว หรือมีฉะนั้นชาวชมพูทวีปรับสอนจากพระเถระทั้งสองแล้ว ถ้ายกทอดสู่ชาวสุวรรณภูมิอีกต่อหนึ่ง ถ้าสอนด้วยภาษาของชาวสุวรรณภูมิ ก็จะต้องหมายความว่า

^{๓๐} หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, “โบราณวัตถุอันเป็นหลักฐานของสมัยทวารวดีและสุวรรณภูมิประเทศ” ศิลปากร ปีที่ ๗, ฉบับที่ ๕ (มกราคม ๒๕๐๗), หน้า ๔๒.

หมายความว่า พระเถระทั้งสองนั้นน่าจะเป็นชาว
สุวรรณภูมิเองที่อาจจะเสี่ยงอันตรายดั้นด้นไปจนถึง
ชมพูทวีป และปฏิบัติธรรมบรรลุอรหัตผลแล้วก็ได้
หรือมิฉะนั้น ก็จะต้องเรียนรู้ภาษาชาวสุวรรณภูมิก่อน
แล้วสอนเขาในภายหลังก็ได้...” ^{๓๒}

๕. สรุป

เรื่องราวทางวิชาการด้านต่าง ๆ ของสุวรรณภูมิที่ปรากฏอยู่ใน
ปัจจุบัน ยังคงเห็นได้ชัดว่าหลายประการมีพื้นฐานสำคัญมาจากพระ
วินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงนับว่าพระองค์เป็น
ผู้มีคุณูปการต่อ “สุวรรณภูมิศึกษา” อย่างแท้จริง

---

^{๓๒} นาวาโท โปร่ง ชื่นใจ, สุสุวรรณภูมิ (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, ๒๕๑๑),
หน้า ๑๔๖.

บรรณานุกรม

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. “ศิลาจารึกที่ศาลเจ้า พระปฐมเจดีย์” ใน **ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ ๒** พระนคร: ไสภณพิพรวัฒนานกร, ๒๔๗๒.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **สมณศาสน พระเถระธรรมยุดิกามีไปยังลังกาทวีป**. พระนคร : บำรุงกิจนุกุลกิจ, ๒๔๖๘.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ตำนานพุทธเจดีย์สยาม**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรวัฒนานกร, ๒๔๖๙.

_____ . “ตำนานหนังสือพระราชพงศาวดาร” ใน **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕.

_____ . **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

_____ . “เรื่องเมืองอุทอง จากรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี” ใน **โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุทอง**. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๙.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **เรื่องพระปฐมเจดีย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, พระนคร : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, ๒๕๑๑.

ธนิต อยู่โพธิ์. **สุวรรณภูมิ**. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๐.

นริศรานุกุลดิวงษ์, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ตำนานสมเด็จ เล่ม ๘**. กรุงเทพฯ : ครูสภา, ๒๕๐๕.

_____ . **ศาสนสมเด็จ เล่ม ๑๔**. กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๐๕.
 บริบาลบุรีภัณฑ์, หลวง. “โบราณวัตถุอันเป็นหลักฐานของสมัยทวารวดี
 และสุวรรณภูมิประเทศ” **ศิลปากร** ปีที่ ๗, ฉบับที่ ๕ (มกราคม
 ๒๕๐๗), หน้า ๓๘-๕๒.

โปร่ง ชื่นใจ, นาวาโท. **สุพรรณภูมิ**. พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณ
 ทหารเรือ, ๒๕๑๑.

มานิต วลลิโกดม. **สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน**. กรุงเทพฯ : การเวก, ๒๕๒๑.
 ศรีศักร วลลิโกดม. “สุวรรณภูมิ ดอนตาเพชร-อุทอง และชิน อยู่ดี”
 ใน **สุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่แผ่นดินสยาม**. กรุงเทพฯ : มติชน,
 ๒๕๔๕.

_____ . “สุวรรณภูมิ ศูนย์กลางอยู่ลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง”
 ใน **สุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่แผ่นดินสยาม**. กรุงเทพฯ : มติชน,
 ๒๕๔๕.

ศิริวัฒน์อาณาทร, ชุน. **เมืองทองหรือสุวรรณภูมิ**. พระนคร : ช. ชุมชุมช่าง,
 ๒๕๑๔.

อนุমানราชชน, พระยา. **แหลมอินโดจีนในสมัยโบราณ**. พระนคร :
 กรมศิลปากร, ๒๔๙๖.

Dauids, T. W. Rhys. **Buddhism: Being a Sketch of The Life and
 Teachings of Guatama, The Buddha**. Delhi : Indological
 Book House, 1973.